

जुगल गाउँपालिका

स्थानीय राजपत्र

खण्ड : ६

संख्या: ७

मिति: २०८०/०९/२५

भाग- २

जुगल गाउँपा लकाको वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण विधेयक, २०८०

जुगल गाउँपा लका
गाउँ कार्यपा लकाको कार्यालय
बराम्ची सन्धुपाल्चोक
बागमती प्रदेश नेपाल

जुगल गाउँपा लकाको वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण वधेयक २०८०

प्रस्तावना स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने नागरिकको मौ लक अ धकारको संरक्षण गर्न, प्राकृतिक स्रोतको समु चत उपयोग एवं दीगो व्यवस्थापन गर्न, वातावरण र वकासबीच सन्तुलन कायम गर्न तथा प्राकृतिक स्रोत, वातावरण र जै वक व वधताको संरक्षण गर्न वाञ्छनीय भएकाले,

नेपालको सं वधानको धारा २२१ बमोजिम अनुसूची ८ र अनुसूची ९ मा उल्ले खत वातावरण, प्राकृतिक स्रोत र जै वक व वधता सम्बन्धी स्थानीय तहको अ धकार कार्यान्वयनका ला ग कानूनी व्यवस्था गर्न, गाउँसभाले यो वधेयक बनाएको छ।

परिच्छेद- १

प्रारम्भिक

१. सं क्षप्त नाम र प्रारम्भ : १. यस वधेयकको नाम "जुगल गाउँपा लकाको वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण वधेयक, २०८०" रहेको छ ।

२. यो वधेयकको स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रका शत गरेको मति दे ख प्रारम्भ हुनेछ।

२. परिभाषा : वषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,

(क) "अनुकुलन" भन्नाले जलवायू परिवर्तनको असर र सम्भाव्य जो खमको आँकलन गरी परिवर्तित जलवायू सुहाउँदो अनुकुल हुने गरी रुपान्तरण गर्ने तथा थप हानी नोक्सानी रोकथाम वा न्यूनिकरण गर्ने कार्य सम्झनु पर्छ।

(ख) "उत्सर्जन" भन्नाले कुनै निश्चित क्षेत्रबाट निश्चित समय अव धमा वातावरणमा हरितगृह ग्याँस वा अन्य कुनै ग्याँस वा धुवाँ निष्कासन गर्ने कार्य सम्झनु पर्छ।

(ग) "कार्यपा लका" भन्नाले जुगल गाउँपा लको कार्यपा लकालाई सम्झनु पर्छ।

(घ) "खुल्ला क्षेत्र" भन्नाले मानिसहरु जमघट हुन सक्ने, व भन्न कार्यक्रम र पर्व मनाउन सक्ने, सार्वजनिक हित तथा वपद् व्यवस्थापनमा समेत सहयोग पुग्ने गरी सुर क्षत गरिएको खुल्ला स्थल सम्झनु पर्छ ।

(ङ) "जलवायू परिवर्तन" भन्नाले लामो समयको अन्तरालमा प्राकृतिक रुपमा हुने जलवायूको उतारचढावका अलावा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा मानवीय क्रयाकलापले वायुमण्डलको बनोटमा हुने फेरवदलका कारण पृथ्वीको जलवायूमा क्रमशः देखा पर्ने परिवर्तन सम्झनु पर्छ।

(च) जो खमपूर्ण फोहर" भन्नाले प्राकृतिक वातावरणमा ह्रास ल्याउने र मानव तथा अन्य प्राणीको स्वास्थ्यमा हानि नोक्सानी पुऱ्याउने व भन्न रुपमा निष्का शत वस्तु, पदार्थ तथा रे डयो व करणलाई सम्झनु पर्छ।

- (छ) “जै वक व वधता” भन्नाले पारिस्थितिकीय प्रणाली (इको सस्टम) को व वधता, प्रजातिय व वधता (स्पे सज डाइभर सटी) तथा वंशाणुगत व वधता (जेनेटिक डाइभर सटी) सम्झनु पर्छ ।
- (ज) “तो कएको” वा “तो कए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तो कएको वा तो कए बमोजिम सम्झनु पर्छ ।
- (झ) “निष्काशन” भन्नाले ध्वनि, ताप वा फोहरमैला फाल्ने, थुपार्ने, वा निष्काशन गर्ने कार्य सम्झनु पर्छ ।
- (ञ) परिषद” भन्नाले दफा ४८ बमोजिमको स्थानीय वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण परिषद सम्झनु पर्छ।
- (ट) “प्रदूषण” भन्नाले फोहरमैला, रसायन, ध्वनि वा वद्युतीय, वद्युतीय-चुम्बकीय तरंगका कारण वातावरणमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपले परिवर्तन गरी वातावरणमा उल्लेखनीय ह्रास ल्याउने, क्षति पुऱ्याउने वा वातावरणको लाभदायी वा उपयोगी प्रयोजनमा हानि नोकसानी पुऱ्याउने क्रयाकलाप सम्झनु पर्छ ।
- (ठ) “प्रस्ताव” भन्नाले वद्यमान वातावरणीय अवस्थामा परिवर्तन ल्याउन सक्ने क समको स्थानीय सरकार वा स्थानीय कानून बमोजिम सञ्चालन गरिने वा अनुमति प्राप्त वकास कार्य, भौतिक क्रयाकलाप वा भू-उपयोगको परिवर्तन गर्ने कुनै योजना, आयोजना वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सम्बन्धमा तयार गरिएको प्रस्ताव सम्झनु पर्छ ।
- (ड) “प्रस्तावक” भन्नाले प्रस्तावको स्वीकृतिको ला ग निवेदन दिने र त्यस्तो प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्ने स्वीकृति प्राप्त व्य क, सरकारी, अर्ध सरकारी वा गैर सरकारी निकाय वा संस्था सम्झनु पर्छ।
- (ढ) “फोहरमैला” भन्नाले घरेलु फोहरमैला, औद्यो गक फोहरमैला, रासायनिक फोहरमैला, स्वास्थ्य संस्थाजन्य फोहरमैला वा हानिकारक फोहरमैला सम्झनु पर्छ र सो शब्दले तत्काल प्रयोग हुन नसक्ने अबस्थामा रहेको, फा लएको वा सडेगलेको वातावरणमा ह्रास आउने गरी निष्काशन गरिएको तरल, ठोस, ग्यास, लेदो, धूवाँ, धूलो, वद्युतीय तथा सूचना प्र व धका ला ग प्रयोग भएका लगायतका पदार्थ वा त्यस्तै प्रकारका अन्य वस्तुहरू वा अना धकृत रूपमा सार्वजनिक स्थलमा टाँ सएको पोष्टर, पम्प्लेट तथा कार्यपा लकाले समय समयमा सूचना प्रकाशन गरी फोहरमैला भनि तो कदिएका अन्य वस्तु समेतलाई सम्झनु पर्छ ।

(ग) वन" भन्नाले पूर्ण वा आं शक रुपमा रुख वा बुट्यानले ढा कएको क्षेत्र सम्झनु पर्छ ।

(त) वन पैदावार" भन्नाले वनमा रहेका वा पाइएका वा वनबाट ल्याइएका देहायका पैदावार सम्झनु पर्छ:-

(१) काठ, दाउरा, गोल, खैरकच, खोटो, काठको तेल, बोक्रा, घाँस, लाहा, पपला- पपली

(२) रुख, वरुवा, पात, डाँठ, फल, बीज, फूल, भुवा, जरा, गानो, बोक्रा, गमरजीन, लोहवान, जङ्गली जडीबुटी एवं गैरकाष्ठ वन पैदावार, जङ्गली मह, वनस्पति तथा तिनको व भन्न भाग वा सूक्ष्म अङ्ग,

(३) चान, माटो, चुन ढुङ्गा, ढुङ्गा, गी, बालुवा वा अन्य खनिजजन्य पदार्थ वा

(४) वन्यजन्तु, पशुपंक्षी वा वन्यजन्तुको ओखेटोपहार ।

(थ) "वातावरण" भन्नाले प्राकृतिक, सांस्कृतिक र सामाजिक प्रणालीहरू, आर्थिक तथा मानवीय क्रियाकलापहरू र यीनको अवयवहरू तथा ती अवयवहरूको बिचको अन्तर क्रिया तथा अन्तर सम्बन्ध सम्झनु पर्छ ।

(द) "वातावरणीय अध्ययन" भन्नाले कुनै प्रस्तावको कार्यान्वयन गर्दा त्यसबाट वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभाव निराकरण वा न्यूनिकरण गर्नको लागि अवलम्बन गरिने उपायका सम्बन्धमा गरिने संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन सम्झनु पर्छ ।

(ध) "सम्पदा" भन्नाले गाँउपालिका क्षेत्र भित्र रहेका प्राकृतिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक, पुरातात्विक, वैज्ञानिक, आध्यात्मिक, सौन्दर्यपरक वा सामाजिक दृष्टबाट महत्त्वपूर्ण मानिने कुनै पनि वस्तु, भौतिक संरचना स्थान, वनस्पति तथा जीव जन्तु सम्झनु पर्छ।

(न) "समसार" भन्नाले भूमिगत जलस्रोत वा वर्षातका कारण पानीको परिणाम रहने वा प्राकृतिक वा मानव निर्मित, स्थायी वा अस्थायी जमेका वा वगेका, स्वच्छ वा नुनिलो पानी भएको धारापट्टी जमिन (Swamp) दलदले जमिन (Marsh) नदीबाट प्रभावित जमिन (Riverine Floodplain), ताल (Lake) पोखरी (Pond) जलभण्डार क्षेत्र (Water Storage Areas) र यहि प्रकृतिका कृषि जमिन (Agriculture Land) समेतलाई सम्झनु पर्छ ।

(प) “संरक्षण” भन्नाले वातावरण, जै वक व वधता तथा सम्पदाको सुरक्षा, स्याहार, सम्भार, सम्बर्द्धन, व्यवस्थापन तथा सदुपयोग सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद - २

वातावरण संरक्षण

३. वातावरण संरक्षण गर्नुपर्ने : (१) आफ्नो क्षेत्रा धकार क्षेत्र भत्र वातावरण संरक्षण गर्ने प्रमुख जिम्मेवारी गाउँपा लकाको हुनेछ ।

(२) वातावरण संरक्षण, प्रवर्द्धन र वातावरणमैत्री समाज निर्माणमा योगदान गर्नु नागरिकको कर्तव्य हुनेछ।

४. वातावरण संरक्षण विशेष क्षेत्र निर्धारण गर्न सक्ने : (१) प्रच लत भू-उपयोग नीति तथा कानून समेतलाई मध्यनजर गरी गाउँपा लका भत्र वातावरणका दृ ष्टले संरक्षण आवश्यक रहेको क्षेत्र पहिचान गरी त्यस्तो क्षेत्रलाई कार्यपा लकाबाट निर्णय गरी वातावरण संरक्षण विशेष क्षेत्र निर्धारण गर्न सक्नेछ ।

(२) कुनै सडक, भवन, नदी व्यवस्थापन वा अन्य कुनै भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्दा निर्माण कार्यको प्रारम्भिक अध्ययन प्र क्रया शुरु हुनु अगा ड नै संघ र प्रदेशका सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गरी कार्यपा लकाले कुनै क्षेत्र विशेषलाई वातावरण संरक्षण गर्ने उद्देश्यले खुल्ला वा हरियाली क्षेत्रको रूपमा तोक्न सक्नेछ।

(३) कुनै क्षेत्र वा स्थान विशेषमा अत्य धक वातावरणीय प्रदूषण, भूःस्खलन, प्राकृतिक सम्पदाको अत्य धक दोहन वा प्राकृतिक वप त हुन गई जनस्वास्थ्य वा वातावरणमा नकारात्मक प्रभाव परेको वा पर्ने सम्भावना दे खएको अवस्थामा कार्यपा लकाले प्रदेश सरकार र संघीय सरकारसँग समन्वय गरी त्यस्तो क्षेत्र वा स्थानलाई वातावरणीय दृ ष्टले संवेदनशील क्षेत्र तोक्न सक्नेछ ।

(४) उपफदा (१),(२) र (३) बमोजिमको वातावरण संरक्षण विशेष क्षेत्र, खुल्ला वा हरियाली क्षेत्र र संवेदनशील क्षेत्रको व्यवस्थापन तो कए बमोजिम कार्यपा लकाबाट हुनेछ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम व्यवस्थापन गर्दा कार्यपा लकाले आवश्यकता अनुसार संघ र प्रदेशसँग समन्वय गर्नेछ।

५. सम्पदाको संरक्षण गर्नुपर्ने : (१) गाउँपा लका क्षेत्र भत्र रहेका सम्पदाको संरक्षण गर्नु गाउँपा लका ,नागरिक र सम्बन्धित निकायको कर्तव्य हुनेछ।

(२) सम्पदाको संरक्षणका ला ग कार्यपा लकाले सरकारी तथा समुदायसँग समन्वय तथा साझेदारी गर्न सक्नेछ।

६. वातावरणीय अध्ययन गर्नुपर्ने : (१) प्रच लत कानून तथा मापदण्ड बमोजिम प्रस्तावकले प्रस्तावको वातावरणीय अध्ययन गर्नु पर्नेछ ।

(२) प्रस्तावकले स्थानीय तहको अधकारक्षेत्र भन्ने पने वषयसंग सम्बन्धित वकास निर्माण सम्बन्धी कार्य वा खानी तथा खनिजजन्य पदार्थहरूको उत्खनन र संकलन वा नदिजन्य पदार्थको उत्खनन र संकलन वा कुनै आयोजना सम्बन्धी प्रस्तावको संक्षप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन वा प्रारम्भिक वातावरणीय प्रतिवेदन वा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन स्वीकृतिको लागू कार्यपालका समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ।

(३) प्रस्तावकले उपदफा (२) बमोजिमको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन पेश गर्दा त्यस्तो प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्ने क्रममा वातावरणमा पर्नेसक्ने प्रतिकूल प्रभाव र त्यसको न्यूनीकरणको लागू अपनाउन सक्ने व भन्न वकल्पहरूको वस्तुतः वष्लेषण गरी त्यस्ता वकल्प मध्ये प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न उपयुक्त हुने वकल्प र सो वकल्प कार्यान्वयन गर्न सक्ने आधार र कारण सहित सफारिस गर्नुपर्नेछ।

(४) उपदफा (२) बमोजिमको संक्षप्त वातावरणीय प्रतिवेदन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण स्वीकृति सम्बन्धी प्रक्रिया तो कए बमोजिम हुनेछ।

(५) उपदफा (२) बमोजिम प्राप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन जाँचबुझ गर्दा त्यस्तो प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट वातावरणमा प्रतिकूल प्रभाव पर्ने नदेखएमा कार्यपालकाले आवश्यकता अनुसार प्रस्तावकले पालना गर्नुपर्ने शर्त तो क त्यस्तो वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत गर्नेछ।

(६) कार्यपालकाले उपदफा (२) बमोजिमको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन जाँचबुझ गर्दा त्यस्तो प्रस्तावको थप वातावरणीय अध्ययन गर्नपर्ने देखाएमा वातावरणीय मूल्याङ्कन गर्न गराउन आदेश दिन सक्नेछ।

(७) उपदफा (५) बमोजिम दिइएको आदेश बमोजिम प्रस्तावकले थप अध्ययन गरि सोको प्रतिवेदन प्रदेश कानूनले तोकेको निकाय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ।

(८) यस ऐन बमोजिम कुनै प्रस्तावको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नुपूर्व सम्बन्धित निकायबाट कार्यसूची स्वीकृत गर्नुपर्नेछ।

(९) वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ।

(१०) यस दफामा जुनसुकै कुरा लेखाएको भएता पनि प्रस्तावक गाउँपालका आफै संलग्न भएको अवस्थामा त्यस्तो वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन प्रदेश कानून बमोजिम स्वीकृत हुनेछ।

७. मापदण्ड र गुणस्तर कायम गर्नुपर्ने : (१) प्रस्तावकले यस ऐन बमोजिम वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्दा नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड एवं गुणस्तर कायम हुनेगरी तो कए बमोजिमको ढाँचामा तयार गर्नुपर्नेछ।

८. वातावरणीय व्यवस्थापन योजना तयार गर्नुपर्ने : (१) प्रस्तावकले प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्नु अगाड तो कए बमोजिम वातावरणीय व्यवस्थापन योजना तयार गर्नुपर्नेछ।

(२) प्रस्तावकले उपदफा (१) बमोजिम वातावरणीय व्यवस्थापन योजना तयार गर्दा वातावरणीय प्रतिकूल प्रभाव न्यूनिकरणका उपायहरू मध्ये कुन कुन उपायहरू आयोजना निर्माणको क्रममा र कुन कुन उपायहरू आयोजना सम्पन्न भएपछि वा आयोजना कार्यान्वयनको क्रममा अवलम्बन गर्ने हो सो को समेत उल्लेख गर्नुपर्नेछ।

(३) प्रस्तावकले उपदफा (१) बमोजिम तयार गरेको वातावरणीय व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयनका ला ग स्पष्ट कार्ययोजना बनाई सो बमोजिम कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ र सो को प्रगति ववरण आयोजना कार्यान्वयन शुरू भएपछि प्रत्येक छ महिनामा कार्यपा लका समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ।

९. प्रस्ताव स्वीकृत नगराई कार्यान्वयन गर्न नहुने : यो वधेयक प्रारम्भ भएपछि कसैले पनि कार्यपा लकाले तोके बमोजिम प्रस्ताव स्वीकृत नगराई कार्यान्वयन गर्न गराउनु हुँदैन ।

१०. प्रस्ताव सम्बन्धी अन्य व्यवस्था : (१) वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन हुने प्रस्तावहरू सम्बन्धी कार्य व ध प्रच लत संघीय तथा प्रादे शक कानूनसँग नबा झने गरी गाउँपा लकाले आफै बनाई लागू गर्न सक्नेछ ।

(२) संघीय तथा प्रादे शक कानून बमोजिम वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन सम्बन्धमा सम्बन्धित संघीय तथा प्रादे शक निकायसँग गाउँपा लकाले आवश्यक समन्वय गर्न सक्नेछ ।

११. रोक लगाउन सक्ने : (१) कसैले पनि यस वधेयक र प्रच लत कानूनले तोके बमोजिमको निकायवाट स्वीकृति न लई वा स्वीकृति भए भन्दा वपरीत हुने गरी कार्यान्वयन गरेमा कार्यपा लकाले त्यस्तो प्रस्ताव कार्यान्वयनमा रोक लगाउन वा रोक लगाउनको ला ग प्रदेश सरकार तथा संघीय मन्त्रालय वा स्वीकृत गर्ने निकायमा सफारिस गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न रोक लगाइएकोमा त्यसरी रोक लगाइएको कारणबाट क्षति पुग्न गएमा प्रस्तावकले सो बापत कुनै क समको क्षतिपुतिको ला ग दाबी गर्न पाउने छैन ।

१२. अनुकूलन योजना बनाउन सक्ने : (१) जलवायु परिवर्तनको प्रतिकूल असर न्यूनिकरण र सम्भा वत जो खमबाट बचनका ला ग कार्यपा लकाले अनुकूलन योजना बनाई कार्यान्वयन गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अनुकूलन योजना बनाउँदा जलवायु परिवर्तनको असरवाट वढी जो खममा पर्ने महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबा लका, जेष्ठ नागरिक र आ र्थक रुपमा वपन्न समुदायलाई वशेष प्राथ मकता दिनुपर्नेछ।

(३) कार्यपा लकाले वकास आयोजना तर्जुमा गर्दा जलवायू परिवर्तनको प्रतिकूल असर तथा जो खमको व्यवस्थापन गर्ने प्रयोजनको ला ग नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड बमोजिम प्राथ मकीकरण गर्नुपर्नेछ।

१३. हरितगृह ग्याँस उत्सर्जन न्यूनिकरण कार्यहरू गर्न सक्ने : (१) गाउँपा लकाले हरितगृह ग्याँस उत्सर्जन न्यूनिकरण गर्न आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछ।

(२) न्यूनिकरण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रच लत कानून बमोजिम हुनेछ।

१४. प्रदूषण रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्ने : (१) कसैले पनि प्रच लत मापदण्ड वपरीत वा जनजीवन, जन-स्वास्थ र वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल प्रभाव पार्ने गरी प्रदूषण सृजना गर्न वा गराउन हुँदैन।

(२) तो कएको मापदण्ड वपरीत कुनै यान्त्रिक साधन, औद्योगिक प्रतिष्ठान, होटल रेष्टुरेण्ट वा अन्य ठाउँ वा मालसामान वा वस्तुवाट ध्वनि, ताप, रे डयोधर्मी व करण, तरङ्ग वा फोहरमैला वा दु षत पानी निष्काशन गर्न गराउन हुँदैन।

(३) उपदफा (१) वपरीत कसैले कुनै कार्य गरी वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल प्रभाव पारेको दे खएमा गाउँपा लकाले तत् सम्बन्धमा आवश्यक शर्तहरू तोक्न वा त्यस्तो कार्य गर्न नपाउने गरी रोक लगाउन सक्नेछ।

(४) कुनै क समको पदार्थ, इन्धन, औजार वा संयन्त्रको प्रयोगबाट वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल प्रभाव परेको वा पर्ने दे खएमा प्रदेश र संघीय सरकारलाई सो को जानकारी गराई गाउँपा लकाले स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी त्यस्तो पदार्थ, इन्धन, औजार वा संयन्त्रको प्रयोग, उत्पादन, व क्र वतरण, भण्डारणमा बन्देज लगाउन सक्नेछ र आवश्यक कारवाहीका ला ग सफारिष गर्नेछ।

(५) प्रदूषणको रोकथाम तथा नियन्त्रण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तो कए बमोजिम हुनेछ।

१५. प्रयोगशाला स्थापना गर्न सक्ने : (१) वातावरण संरक्षण तथा प्रदूषण नियन्त्रण सम्बन्धी कार्यमा सहयोग पुऱ्याउन गाउँपा लकाले संघीय सरकार र प्रदेश सरकारसँग समन्वय गरी आवश्यकता अनुसार व भन्न प्रयोगशालाहरू स्थापना गर्न वा संघ र प्रदेशले स्थापना गरेका वा नेपाल सरकारले मान्यता दिएको कुनै प्रयोगशालालाई सो कामको ला ग तोक्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम स्थापना गरिएका वा तो कएका प्रयोगशालाको अन्य काम, कर्तव्य र अ धकार तो कए बमोजिम हुनेछ।

१६. नमुना संकलन गर्न दिनुपर्ने : कुनै पनि उद्योग, कारखाना, यन्त्र, सवारी साधन आदिबाट सृजना वा निष्काशन हुने वा हुन सक्ने प्रदूषण, ध्वनि, ताप तथा फोहरमैलाको अध्ययन, परीक्षण वा

वक्षेपण गर्नेका ला ग सम्बन्धित व्यक्त वा संस्थाले गाउँपालिकाबाट अधिकार प्राप्त व्यक्त वा संस्थालाई आवश्यकता अनुसार त्यस्ता वस्तु वा पदार्थको नमूना संकलन गर्न दिनु पर्नेछ ।

१७. वातावरण निरीक्षकको नियुक्ति गर्न सक्ने : गाउँपालिका भित्र प्रदूषण कम गर्ने, हटाउने वा नियन्त्रण गर्ने तथा स्वीकृत वातावरणीय प्रतिवेदन अनुसार गर्नुपर्ने कामहरू प्रभावकारी रूपले गर्न गराउन, वातावरण संरक्षण सम्बन्धि प्रचलित मापदण्डको पालना भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन तथा निरीक्षण गर्न कार्यपालिकाले नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त शैक्षिक संस्थाबाट वातावरण वा सोसँग सम्बन्धित विषयमा कम्तिमा स्नातक हासिल गरेको व्यक्तिलाई प्रचलित कानून बमोजिम निर्धारित मापदण्ड र प्रक्रिया पुरा गरी वातावरण निरीक्षक नियुक्त गर्न सक्नेछ ।

१८. वातावरण निरीक्षकको काम, कर्तव्य र अधिकार: (१) वातावरण निरीक्षकको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः-

(क) यो विधेयक वा यस विधेयक अन्तर्गत बनेको नियम तथा प्रचलित संघीय र प्रदेश कानून तथा मापदण्ड बमोजिम प्रदूषण कम गर्ने, हटाउने वा नियन्त्रण गर्ने कार्य भए नभएको निरीक्षण गर्ने,

(ख) यो विधेयक वा यस विधेयक अन्तर्गत बनेको नियम तथा प्रचलित कानून र मापदण्ड विपरीत कुनै ठाउँबाट प्रदूषण निष्काशन सम्बन्धी नकारात्मक कार्य गरे नगरेको सम्बन्धमा निरीक्षण गर्ने,

(ग) स्वीकृत वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनमा तोकाएका सर्त बमोजिम काम भए नभएको सम्बन्धमा स्थलगत जाँचबुझ तथा निरीक्षण गर्ने,

(घ) खण्ड (क), (ख) र (ग) बमोजिम गरिएको जाँचबुझ तथा निरीक्षण प्रतिवेदन तोकाएको अधिकारी समक्ष पेश गर्ने,

(ङ) तोकाए बमोजिमका अन्य कार्य गर्ने,

(२) उपदफा (१) को खण्ड (क), (ख) र (ग) बमोजिम निरीक्षण गर्ने सल सलामा वातावरण निरीक्षकले सम्बन्धित व्यक्त, संस्था वा प्रस्तावकलाई पूर्व सूचना दिई कुनै घर, जग्गा, भवन, कारखाना, उद्योग, सवारी साधन, औद्योगिक संयन्त्र, औजार, मेसिनरी, जीव, वस्तु, अभिलेख, कागजात वा अन्य मालसामान वा वस्तुहरूको निरीक्षण, परीक्षण वा जाँचबुझ गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम निरीक्षणको सल सलामा वातावरण निरीक्षकले माग गरेको ववरण वा जानकारी उपलब्ध गराई आवश्यक सहयोग गर्नु सम्बन्धित व्यक्त, संस्था वा प्रस्तावकको कर्तव्य हुनेछ ।

(४) वातावरण निरीक्षकको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार तोकाए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-३

फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यवस्था

१९. फोहरमैलाको प्रबन्ध गर्ने दायित्व : (१) फोहरमैलाको व्यवस्थापन गर्न स्थानान्तरण केन्द्र (ट्रान्सफर स्टेशन), ल्याण्ड फल साइट, प्रशोधन प्लाण्ट, बायो ग्यास प्लाण्ट लगायत फोहरमैलाको संकलन, अन्तिम बिसर्जन तथा प्रशोधनका लागि आवश्यक पर्ने पूर्वाधार तथा संरचनाको निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने जिम्मेवारी कार्यपालकाको हुनेछ ।

(२) फोहरमैला संकलन केन्द्र, स्थानान्तरण केन्द्र वा प्रशोधन स्थलमा फालिएको वा राखिएको फोहरमैला वा सरसफाईको सल सलामा जम्मा भएको फोहरमैला प्रबन्ध गर्ने वा कुनै पनि कसमबाट प्रयोग गर्ने जिम्मेवारी कार्यपालकाको हुनेछ ।

(३) यस दफाको प्रयोजनको लागि फोहरमैला संकलन केन्द्र, स्थानान्तरण केन्द्र वा प्रशोधन स्थलमा फालिएको वा राखिएको फोहरमैला वा सरसफाईको सल सलामा जम्मा भएको कुनै पनि पदार्थ फोहरमैला मानिनेछ ।

२०. फोहरमैला व्यवस्थापन गर्ने दायित्व: (१) गाउँपालिका भित्रको फोहरमैला व्यवस्थापन गर्ने गराउने दायित्व कार्यपालकाको हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि हानिकारक फोहरमैला, स्वास्थ्य संस्थाजन्य फोहरमैला, रासायनिक फोहरमैला वा औद्योगिक फोहरमैला प्रशोधन र व्यवस्थापन गर्ने दायित्व निर्धारित मापदण्डको अधीनमा रही त्यस्तो फोहरमैला उत्पादन गर्ने व्यक्तिलाई वा निकायको हुनेछ ।

(३) कुनै उद्योग वा स्वास्थ्य संस्थाले हानिकारक फोहरमैला, स्वास्थ्य संस्थाजन्य फोहरमैला रासायनिक फोहरमैला तथा औद्योगिक फोहरमैला प्रशोधन गरी बाँकी रहेको फोहरमैला तथा अन्य फोहरमैलाको व्यवस्थापन गरीदिन कार्यपालकालाई अनुरोध गरेमा वा कार्यपालकाले निर्धारण गरेको फोहरमैला व्यवस्थापन स्थल प्रयोग गर्न माग गरेमा कार्यपालकाले निर्धारण गरे बमोजिम सेवा शुल्क लई फोहरमैलाको व्यवस्थापन गरीदिन वा फोहरमैला व्यवस्थापन स्थल प्रयोग गर्न दिन सक्नेछ ।

(४) कार्यपालकाले सामुदायिक सरसफाई सम्बन्धी निर्देशिका बनाई लागू गर्नेछ ।

(५) फोहरमैला व्यवस्थापनले मानव स्वास्थ्यमा पारेको वा पार्ने प्रभावको जाँच परिक्षण र अनुसन्धान गर्ने अधिकार सम्बन्धित जनस्वास्थ्य अधिकारीसँग हुनेछ ।

(६) जाँच परिक्षणमा कुनै निकायमा फोहरमैला व्यवस्थापन प्रभावकारी हुन नसकी मानव स्वास्थ्यमा प्रतिकूल प्रभाव पारेको भेटिएमा कार्यपालकाले उक्त निकायलाई समयमै सचेत गराई प्रचलित कानून बमोजिम आवश्यक कारवाही गर्नेछ ।

२१. फोहरमैला उत्पादन कम गर्ने : (१) गाउँपा लका भत्र कुनै व्य क्त, संस्था वा निकायले कुनै काम कारोबार गर्न उत्पादन हुने फोहरमैला यथाशक्य कम गर्नु पर्नेछ।

(२) “आफ्नो क्षेत्र” भत्र वसर्जन हुन सक्ने फोहरमैलाको वसर्जन वा पुनः प्रयोगको व्यवस्था मलाई बाँकी फोहरमैला मात्र निष्काशन गरी फोहरमैलाको परिणामलाई घटाउनु प्रत्येक व्य क्त, संस्था वा निकायको कर्तव्य हुनेछ।

स्पष्टकरण: “आफ्नो क्षेत्र” भन्नाले गाउँपा लका भत्रको निजी घर कम्पाउण्ड, औद्योगिक क्षेत्रको परिसर, अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थाको परिसर, औद्योगिक प्रतिष्ठानको परिसर लगायत फोहरमैला उत्पादन गर्ने व्य क्त, संस्था वा निकायको परिसरलाई सम्झनु पर्छ।

२२. फोहरमैला पृथकीकरण : (१) कार्यपा लकाले फोहरमैलालाई तो कए बमोजिम जै वक, अजै वक र अन्य प्रकारमा वभाजन गरी सो फोहरमैलालाई स्रोतमै छुट्याउने गरी तोक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तो कदिए बमोजिम फोहरमैला स्रोतमै छुट्याई संकलन केन्द्रसम्म पुऱ्याउने दायित्व त्यस्तो फोहरमैला उत्पादन गर्ने व्य क्त, संस्था वा निकायको हुनेछ र यसको ला ग कार्यपा लकाले आवश्यक प्र व ध, मालसामान, उपकरण, कण्टेनर आदि उपलब्ध गराउन सक्नेछ।

२३. फोहरमैलाको निष्काशन : (१) फोहरमैला निष्काशनको समय, स्थान र तरिका कार्यपा लकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

(२) हानिकारक फोहरमैला वा रासायनिक फोहरमैला उत्पादन गर्ने व्य क्त, संस्था वा निकायले त्यस्तो फोहरमैला तो कए बमोजिम व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ।

(३) हानिकारक फोहरमैला वा रासायनिक फोहरमैला संकलन केन्द्र वा स्थानान्तरण केन्द्रमा निष्काशन गर्न पाइने छैन।

२४. फोहरमैला व्यवस्थापन केन्द्र : (१) कार्यपा लकाले फोहरमैलालाई व्यवस्थित रूपमा संकलन गर्ने प्रत्येक टोल वा वस्तीमा संकलन केन्द्र तोकी आवश्यक कण्टेनरको व्यवस्था गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम संकलन केन्द्र तोक्दा यथाशक्य टोल वा वस्तीका सबैलाई पायक पर्ने गरी वातावरणीय रूपले उपयुक्त स्थान तोक्नु पर्नेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको संकलन केन्द्रमा फोहरमैला निष्काशन र संकलन गर्ने समय र तरिका कार्यपा लकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

२५. जो खमपूर्ण फोहरको व्यवस्थापन : (१) कुनै जो खमपूर्ण फोहरको संकलन, भण्डारण, प्रशोधन, वक्री वतरण, वसर्जन वा ओसार पसार गर्दा उत्पादक वा सञ्चालकले जनस्वास्थ्य र वातावरणमा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी उ चत व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम जो खमपूर्ण फोहरको व्यवस्थापन गर्दा उत्पादक वा सञ्चालकले आफ्नै खर्चमा व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ।

(३) जो खमपूर्ण फोहर व्यवस्थापन सम्बन्धी अन्य प्र क्रया तो कए वमोजिम हुनेछ।

२६. फोहरमैलाको न्यूनिकरण, पुनः प्रयोग तथा पुनः चक्रीय प्रयोग : (१) कार्यपा लकाले फोहरमैला न्यूनिकरण, पुनः प्रयोग तथा पुनः चक्रीय प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्न आवश्यक कार्य गर्नेछ र यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनका ला ग आवश्यक निर्दे शका बनाई लागू गर्न सक्नेछ ।

(२) उद्योग उत्पादन प्या कङ्ग गर्न प्रयोग गरेको वस्तुलाई पुनः प्रयोग गरी फोहरमैलाको परिणामलाई घटाउने काममा प्रोत्साहन गर्न सम्बन्धित उद्योगसँग कार्यपा लकाले समन्वय गर्न सक्नेछ ।

२७. अनुमति सम्बन्धी व्यवस्था : (१) यस वधेयक बमोजिम कार्यपा लकाको अनुमति न लई कसैले पनि फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी काम गर्न वा गराउन सक्नेछैन ।

(२) फोहरमैला व्यवस्थापन गर्न चाहिने स्वदेशी वा वदेशी कम्पनी, संस्था वा निकायले देहायको ववरण खुलाई अनुमतिको ला ग कार्यपा लकामा निवेदन दिनु पर्नेछ:-

(क) फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी योजना,

(ख) फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी आवश्यक जनश क्त तथा प्र व धको ववरण,

(ग) तो कए बमोजिमको अन्य ववरण ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम पर्न आएको निवेदन उपर कार्यपा लकाले आवश्यक जाँचबुझ गरी अनुमतिपत्र दिन सक्नेछ ।

(४) फोहरमैलाको व्यवस्थापन, पुनः च क्रय प्रयोग, प्रशोधन र वसर्जनमा आवश्यक पर्ने प्र व ध स्वदेशमा उपलब्ध हुन नसक्ने दे खएमा त्यस्तो प्र व ध उपलब्ध गराउन सक्ने कुनै वदेशी कम्पनी, संस्था वा निकायलाई सम्झौतामा उल्ले खत अव ध भत्र त्यस्तो प्र व ध हस्तान्तरण गर्ने शर्तमा नेपाल सरकारको स्वीकृति लई कार्यपा लकाले उपदफा (३) बमोजिम अनुमतिपत्र दिन सक्नेछ ।

(५) अनुमतिपत्र सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तो कए बमोजिम हुनेछ ।

२८. फोहरमैला व्यवस्थापनमा निजी तथा सामुदायिक क्षेत्रको संलग्नता : (१) कार्यपा लकाले आवश्यकता अनुसार यस वधेयक बमोजिम अनुमति प्राप्त निजी क्षेत्रका कम्पनी वा सामुदायिक क्षेत्रबाट तो कए बमोजिम प्रतिस्पर्धा गराई आफ्नो क्षेत्रको फोहरमैला व्यवस्थापन गराउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (२) बमोजिम फोहरमैला व्यवस्थापन गर्दा निजी क्षेत्रका कम्पनीको हकमा देहायका सबै वा कुनै र सामुदायिक एवं गैरसरकारी संघ, संस्थाको हकमा देहायको कुनै काम गराउन स कनेछ:-

- (क) फोहरमैलाको न्यूनिकरणका ला ग जनचेतना अ भवृ द्ध,
- (ख) फोहरमैला संकलन,
- (ग) फोहरमैला ढुवानी,
- (घ) फोहरमैलाको प्रयोग, पुनः प्रयोग, पुनः च क्रय प्रयोग वा प्रशोधन,
- (ङ) फोहरमैला वसर्जन,
- (च) बन्द पश्चात् व्यवस्थापन ।

२९. प्रतिस्पर्धा गराई फोहरमैला व्यवस्थापनको जिम्मा दिने : (१) कार्यपा लकाले यस वधेयक बमोजिम निजी क्षेत्र वा सामुदायिक संस्थाबाट फोहरमैला व्यवस्थापन गराउँदा बोलपत्र आह्वान गरी प्रतिस्पर्धा गराई व्यवस्थापकको छनौट गरी व्यवस्थापन गर्ने जिम्मा दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम फोहरमैला व्यवस्थापकको छनौट गर्दा देहायका आधारमा गर्नु पर्नेछ:-

- (क) कार्यपा लकालाई बुझाउन कबुल गरेको रकम,
- (ख) फोहरमैलाबाट ऊर्जा श क उत्पादन गर्ने वा प्राङ्गारिक मल उत्पादन गर्ने क्षमता, पूँजी, प्र व ध र जनश कको क्षमता,
- (ग) आ र्थक तथा प्रा व धक क्षमता,
- (घ) फोहरमैला व्यवस्थापन अपनाउन प्रस्ताव गरिएको प्र व धको दिगोपन तथा वातावरणीय प्रभाव न्यूनिकरण,
- (ङ) व्यवस्थापन करार गर्न प्रस्ताव गरिएको व्यवस्थापन शुल्क,
- (च) फोहरमैलाको प्रयोग, प्रशोधन वा पुनः प्रयोग गर्ने सम्बन्धमा भए कार्यपा लकालाई बुझाउन मञ्जुर गरिएको रोयल्टी ।

(३) बोलपत्र सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रच लत कानून बमोजिम हुनेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम फोहरमैला व्यवस्थापनको जिम्मा पाएको कम्पनी, संस्था वा निकायले कार्यपा लकासँग गरेको सम्झौताको अधीनमा रही शुल्क उठाउन सक्नेछ ।

(५) फोहरमैला व्यवस्थापनमा गैरसरकारी क्षेत्रको संलग्नता सम्बन्धी अन्य कुराहरु तो कए बमोजिम हुनेछ ।

३०. फोहरमैला व्यवस्थापन स्थल निर्माण तथा सञ्चालन गर्न स्वीकृति दिन स कने : (१) निजी क्षेत्रबाट फोहरमैला व्यवस्थापनका ला ग फोहरमैला व्यवस्थापन स्थल, प्रशोधन स्थल वा अन्य संयन्त्र निर्माण गरी सञ्चालन गर्न स्वीकृति माग गरेमा वातावरण तथा अन्य प्रच लत कानूनको

अधीनमा रही त्यस्तो संयन्त्र निर्माण तथा सञ्चालनका ला ग कार्यपा लकाले स्वीकृति दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निजी क्षेत्रबाट फोहरमैला व्यवस्थापन संयन्त्रको निर्माण तथा सञ्चालन गर्दा तो कएको वातावरणीय मापदण्डको पालना भए वा नभएको अनुगमन कार्यपा लकाले गर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम अनुगमन गर्दा स्वीकृत मापदण्डको पालना गरेको नपाइएमा त्यस्तो मापदण्ड पालनाको ला ग आवश्यक व्यवस्था गर्न समयाव ध तो कदिन सक्नेछ र सो समयाव धमा पनि मापदण्डको पालनाको ला ग आवश्यक व्यवस्था नगरेमा त्यस्तो व्य क्त वा कम्पनीको स्वीकृति कार्यपा लकाले तो कए बमोजिम रद्द गर्न सक्नेछ ।

३१. सार्वजनिक निजी साझेदारीमा फोहरमैला व्यवस्थापन गर्न स कने : (१) कार्यपा लकाले प्रच लत कानूनको अधीनमा रही निजी क्षेत्र, सामुदायिक एवं गैरसरकारी संघ, संस्थासँगको साझेदारीमा फोहरमैला व्यवस्थापन कार्य गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा ले खएको भए तापनि सामुदायिक एवं गैरसरकारी संघ, संस्थासँगको साझेदारीमा फोहरमैला न्यूनिकरणको ला ग जनचेतना अ भवृ द्ध, फोहरमैला संकलन, ढुवानी, फोहरमैला व्यवस्थापन स्थलको बन्द पश्चात् व्यवस्था, उद्यान निर्माण र सौन्दर्यकरण जस्ता कार्य मात्र गर्न वा गराउन स कनेछ ।

३२. सेवा शुल्क उठाउन सक्ने : (१) गाउँसभाले फोहरमैला व्यवस्थापन गरे बापत सम्बन्धित व्य क्त, संस्था वा निकायबाट सेवा शुल्क लगाउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको शुल्कको निर्धारण फोहरमैलाको परिमाण, तौल तथा प्रकृति र तो कए बमोजिमका अन्य कुराहरूको आधारमा स्थानीय राजश्व परामर्श स मतिले गर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको शुल्क कार्यपा लका आफैले वा निजले तोकेको संस्था वा निकाय मार्फत् समेत उठाउन सक्नेछ ।

(४) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा ले खएको भए तापनि दफा २६ बमोजिम फोहरमैला व्यवस्थापन गर्न जिम्मेवारी पाएको व्य क्त, संस्था वा निकायले कार्यपा लकासँग भएको सहमतिको आधारमा फोहरमैला व्यवस्थापन गरे बापत सम्बन्धित व्य क्त, संस्था वा निकायबाट सेवा शुल्क उठाउन सक्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम शुल्कबाट प्राप्त आम्दानी तथा फोहरमैला व्यवस्थापन निजी क्षेत्रलाई संलग्न गराउँदा प्राप्त हुने आम्दानी कार्यपा लकाले एउटा छु" शीर्षकमा राखी तो कएको मापदण्डको अधीनमा रही फोहरमैलाको व्यवस्थापन, वातावरणीय संरक्षण तथा फोहरमैला व्यवस्थापन प्रभा वत क्षेत्रको वकासमा खर्च गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-४

जै वक व वधता संरक्षण

३३. जै वक व वधताको संरक्षण गर्नुपर्ने : (१) आफ्नो क्षेत्र भन्नेको जै वक व वधताको संरक्षण गर्ने जिम्मेवारी गाउँपा लकाको हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम जै वक व वधताको संरक्षण सम्बन्धी कार्यक्रम गर्दा संघीय तथा प्रदेशको कानून तथा मापदण्ड प्रतिकूल नहुने गरी देहाय बमोजिम गर्नु पर्नेछ,-

(क) कृषजन्य जै वक व वधता संरक्षण,-

- (१) वकासका कार्यक्रमहरू संचालन गर्दा कृष जै वक व व धताको संरक्षणलाई विशेष महत्व दिने,
- (२) जै वक व वधता, वातावरण र मानव स्वास्थ्यमा नकारात्मक प्रभाव पार्न सक्ने जो खम भएका जि.एम.ओ.(GMO) तथा त्यसका उत्पादनलाई आवश्यकता अनुसार नियन्त्रण वा निषेध गर्ने,
- (३) कृष पर्यावरणीय सेवाहरूको दिगो परिचालनको लागि पराग सेचक तथा अन्य पर्यावरणीय सेवा प्रदान गर्ने जीवहरू सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान, अनुगमन गरी संरक्षणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने,
- (४) परम्परागत, ज्ञान सीप तथा अभ्यासको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने।

(ख) समसार संरक्षण,-

- (१) स्थानीय जनसमुदायको सहभा गतामा उनीहरूको हितका लागि आफ्नो क्षेत्र अन्तर्गतका समसारको पहिचान गर्दै सोको संरक्षण र व्यवस्थापन गर्ने;
- (२) स्थानीय जनसहभा गतामा आधारित समसार व्यवस्थापनको माध्यमद्वारा समसारको स्रोतहरूमाथि समन्यायिक अवसर दिलाउँदै बुद्धिमत्तापूर्ण प्रयोगको अवधारणालाई सार्थक तुल्याउने;
- (३) स्थानीय व्यक्त, समुदाय एवं निकायलाई संलग्न गराउँदै समसारको संरक्षण र व्यवस्थापन कार्य प्रभावकारी बनाउने;

- (४) वर्तमान र भावी पुस्ताको फाइदाका लागि प्राकृतिक स्रोत संरक्षण गर्न स्थानीय वा सन्दाको हित हुने खालको सामाजिक र आर्थिक विकासका कार्यक्रम संचालन गर्ने,
- (५) समसारमा आश्रित सङ्कटापन्न जीवजन्तु, जलचर, सापेक्षक जङ्गली जनावर तथा अन्य जल आश्रित आनुवंशिक स्रोतको संरक्षण गर्ने,
- (६) वातावरणीय असर न्यून हुने गरी समसार क्षेत्रमा वातावरण अनुकूल पर्यटनको विकास गर्दै प्राप्त लाभलाई यथासम्भव समसारको व्यवस्थापन र स्थानीय जनसमुदायको हितमा परिचालन गर्ने,
- (७) समसार संरक्षण र व्यवस्थापनका लागि तयार गरिने कार्ययोजनाहरूमा स्थानीय जनसहभागिता सुनिश्चित गर्ने,
- (८) समसार क्षेत्रमा आश्रित स्थानीयवासीको अनुभव, अभ्यास, सीप र ज्ञानको संरक्षण गर्दै सोही आधारमा समसारको संरक्षण र व्यवस्थापन गर्न प्रश्रय दिने,
- (९) समसार व्यवस्थापनमा देखा पर्ने समस्याहरूको पहिचान गरी स्थानीय स्तरमै समाधानको उपायहरूको खोजी गर्न जनसहमतिका आधारमा व्यवस्थापन कार्ययोजना बनाई लागू गर्ने गराउने,
- (१०) समसार व्यवस्थापन योजना तर्जुमा गर्ने र व्यवस्थापन समितिमा स्थानीय जनसमुदायका साथै संघ संस्थाको प्रतिनिधित्व गराउन आवश्यक कानुनी एवं प्रशासनिक व्यवस्था गर्ने,
- (११) समसारमा आश्रित स्थानीय जनसमुदायलाई समसारबाट प्राप्त हुने लाभको न्यायोचित बाँडफाँडका लागि आवश्यक व्यवस्था गर्ने,

(३) जैविक विविधता संरक्षण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित कानून र मापदण्ड बमोजिम हुनेछ।

३४. जैविक विविधताको अभिलेखीकरण गर्नुपर्ने : (१) गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्र अवस्थित जैविक विविधताको वस्तुस्थिति र ववरणको अभिलेखीकरण व्यवस्थित र वैज्ञानिक ढङ्गले राख्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अ भलेखीकरण जै वक व वधता सम्बन्धी निर्दे शका बनाई रा ष्ट्रय मापदण्ड अनुरूप अद्याव धक राख्ने जिम्मेवारी कार्यपा लकाको हुनेछ ।

(३) जै वक व वधताको अ भलेखीकरण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तो कए बमोजिम हुनेछ।

३५. स्थानीय समुदायको परम्परागत ज्ञान, सीप, अभ्यास, आदिको संरक्षण गर्नुपर्ने : (१) जै वक व वधताको सम्बन्धमा स्थानीय समुदाय भत्रका व्य क्त वा समूहमा रहेको ज्ञान, सीप, अभ्यास आदिको पहिचान, अ भलेखीकरण तथा संरक्षण गर्ने जिम्मेवारी कार्यपा लकाको हुनेछ ।

(२) कार्यपा लकाले उपदफा (१) बमोजिमको अ भलेखीकरण वैज्ञानिक र व्यवस्थित ढङ्गले तो कएको ढाँचा र प्रारूपमा राख्नेछ ।

३६. खनिज पदार्थ संरक्षण सम्बन्धी व्यवस्था : (१) कार्यपा लकाले आफ्नो क्षेत्र भत्र रहेका खनिज पदार्थको अवस्था बुझ्न सर्भ तथा खोज गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सर्भ तथा खोजबाट प्राप्त सूचना तथा तथ्याङ्कको आधारमा प्रच लत नेपालको कानून प्रतिकूल नहुने गरी कार्यपा लकाले खनिज पदार्थको संरक्षण तथा प्रवर्द्धनमा कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।

३७. जलाधार संरक्षण गर्नुपर्ने : (१) गाउँपा लका क्षेत्र भत्र रहेका जलाधारको संरक्षण गर्नु गाउँपा लका, नागरिक र सम्बन्धीत निकायको कर्तव्य हुनेछ।

(२) कार्यपा लकाले संघीय र प्रदेशको कानून र मापदण्डको अधीनमा रही कार्य व ध वनाई गाउँपा लका भत्रको जलाधार संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्नेछ।

(३) आफ्नो क्षेत्रमा रहेको खानेपानीको मुहानको पहिचान, अ भलेखीकरण, संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारी कार्यपा लकाको हुनेछ।

परिच्छेद- ५

वन तथा हरित क्षेत्रको संरक्षण तथा व्यवस्थापन

३८. वन, वन पैदावार, वन्यजन्तु तथा हरित क्षेत्रको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने : (१) आफ्नो क्षेत्रा धकार भत्रको वन, वन पैदावार, वन्यजन्तु तथा हरित क्षेत्रको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने प्रमुख जिम्मेवारी गाउँपा लकाको हुनेछ ।

(२) वन, वन पैदावार, वन्यजन्तु तथा हरित क्षेत्रको संरक्षण र प्रवर्द्धनमा सहयोग गर्नु नागरिकको कर्तव्य हुनेछ।

(३) वन तथा वन पैदावार संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने सम्बन्धमा गाउँपा लकाले संघीय र प्रदेश कानूनको प्रतिकूल नहुने गरी देहाय बमोजिम गर्नुपर्नेछ।

- (क) संघ तथा प्रदेशसँग समन्वय गरी स्थानीय समुदायको सहभा गतमा आफ्नो समा भत्रका समुदायमा आधारित वन, निजी वन, कृष वन तथा वनमा आधारित उद्योगहरु संचालन तथा व्यवस्थापन गर्ने,
- (ख) सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह लगायत समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन गर्ने समूहको प्रावधक, व्यवस्थापकीय, संस्थागत क्षमता विकासमा प्राथमिकता दिने,
- (घ) वनसँग सम्बन्धित प्रावधक सेवालाई प्रभावकारी बनाउनुका अतिरिक्त क्षमता विकासको लागि उत्प्रेरणात्मक अवसरहरु सर्जना गर्ने,
- (ङ) स्थानीय समुदायमा रहेको वनजन्य, जडबुटी तथा वनस्पति उपयोग सम्बन्धी परम्परागत ज्ञान, सीप र चकत्सा पद्धतिलाई आधुनिक वज्ञानसँग संयोजन गर्दै उन्नत प्रकारको ज्ञान, सीप र उत्पादनका लागि उपयुक्त वातावरण निर्माण गर्ने,
- (च) वन्यजन्तु र वनस्पतिको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गर्ने संघ, प्रदेशसँगको समन्वयमा स्थानीय स्तरका प्राणी उद्यान तथा वनस्पति उद्यानहरु स्थापना र संचालन गर्ने,
- (छ) वन पैदावार संकलनमा दिगोपना र प्रभावकारिताका लागि आधुनिक प्रवधहरुको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने,
- (ज) दिगो वन व्यवस्थापनको मापदण्ड अनुरूप सबै वन व्यवस्थापनमा सामाजिक, आर्थिक र वातावरणीय दृष्टिले दिगोपना सुनिश्चित गर्ने,
- (झ) संघ तथा प्रदेशको समन्वयमा संरक्षित क्षेत्र, समसार क्षेत्र तथा वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुबाट पर्यटन प्रवर्द्धनको लागि भौतिक पूर्वाधार, आर्थिक विकास, सामाजिक तथा साँस्कृतिक विकास लगायतको गतिवधमा योगदान पुऱ्याउने,
- (ञ) वन, वनस्पति, वन्यजन्तु तथा जैविक वधता र जलाधार क्षेत्रको संरक्षण, पुनःस्थापना र दिगो उपयोग गर्न आवश्यक योजना र कार्यक्रम संचालन गर्ने,
- (ट) गाउँपालिका क्षेत्र भत्रका जलचरको संरक्षण गर्ने,
- (ठ) संघ तथा प्रदेशसँग समन्वय र सहकार्य गरी गरिवीको रेखामुनि रहेका जनताको गरिवी न्यूनिकरण गर्न वनको संरक्षण र विकास हुने गरी आय आर्जन तथा पर्यटनका कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने,

- (ड) सामुदायिक वन उपभोक्ता स मतिले वन पैदावार वा गैर वन पैदावार वक्री तथा उपयोग गर्न बनाएको वा षक कार्ययोजना गाउँपा लकावाट स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गराउने
- (ढ) गाउँपा लका क्षेत्र भत्रको सार्वजनिक तथा ऐलानी वा वनको जग्गामा रहेको काठ दाउरा, जराजुरी, ढुङ्गा, माटो, बालुवा, स्लेट दहतर बहतर आदिको प्रच लत कानून अनुसार राजश्व असुल गरी बिक्री तथा निकासी गर्ने,
- (ण) सामुदायिक भू-संरक्षण र सो मा आधारित आय आर्जन कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने,
- (त) संघ तथा प्रदेशको मापदण्डको अधीनमा रही गाउँपा लका क्षेत्र भत्रको ज डबुटी तथा अन्य गैरकाष्ट वन पैदावार सम्बन्धि सर्वेक्षण, उत्पादन, संकलन प्रवर्द्धन, प्रशोधन र वजार व्यवस्थापन गर्ने,
३९. निजी वन दर्ता तथा व्यवस्थापन : (१) निजी वन दर्ता गराउन चाहने कुनै व्य क्त वा संस्थाले निजी वन दर्ताको ला ग ड भजन वन कार्यालय वा सब ड भजन वन कार्यालयको सफारिस सहित कार्यपा लकामा निवेदन दिनु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै निवेदन परेमा आवश्यक जाँचबुझ गरी कार्यपा लकाले निजी वन दर्ता गरी प्रमाणपत्र दिनेछ ।
- (३) व्यवसायिक प्रयोजनका ला ग निजी वन वा निजी आवादीमा रहेको वन पैदावारको संकलन तथा ओसारपसार गर्नु परेमा कार्यपा लकाबाट स्वीकृत लनु पर्नेछ ।
४०. सार्वजनिक जग्गामा वन वकास सम्बन्धी व्यवस्था : (१) कार्यपा लकाले प्रच लत नेपाल कानून तथा यस वधेयकको अधीनमा रही सार्वजनिक जग्गामा वनको वकास, संरक्षण, व्यवस्थापन गर्न र वन पैदावारको उपयोग तथा बि क्र वतरण गर्न सक्नेछ ।
- (२) कार्यपा लकाले सडक, नहर र बाटो कनारमा लगाइएको तथा बाटोमा छहारी पर्ने रुखहरू र चौतारा, कुलाको मुहान, धा र्मक स्थल वा त्यस्तै अन्य संवेदनशील ठाउँमा लगाइएका रुखहरूको संरक्षण गर्न तथा जो खमपूर्ण अवस्थामा प्रच लत नेपाल कानूनको अधिनमा रही हटाउन सक्नेछ ।
४१. सहरी वनको वकास र व्यवस्थापन : (१) कार्यपा लकाले आफ्नो क्षेत्र भत्रको सहरी क्षेत्र तथा वस्तीमा रहेका सार्वजनिक सडक तथा पार्क जस्ता स्थानमा आफैले वा कुनै संघसंस्था वा निजी क्षेत्रसँगको साझेदारीमा सहरी वनको वकास तथा व्यवस्थापन गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम स्थापना हुने सहरी वनको वन पैदावार कार्यपा लकाले तो कए बमोजिम प्रयोग गर्न सक्नेछ ।

४२. वनक्षेत्रको प्रयोग : कार्यपा लकाले कुनै विकास आयोजना सञ्चालन गर्दा वन क्षेत्रको प्रयोग गर्नु बाहेक अन्य कुनै विकल्प नभएमा र प्रचलित कानून बमोजिमको वातावरणीय अध्ययनबाट त्यस्तो योजना सञ्चालन गर्दा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर नपर्ने देखिएमा सो आयोजना सञ्चालन गर्न त्यस्तो वन क्षेत्रको जग्गा प्राप्त गर्नको लागि संघीय सरकार समक्ष अनुरोध गर्न सक्नेछ ।
४३. नर्सरी र उद्यान स्थापना तथा व्यवस्थापन : (१) संघीय तथा प्रादेशिक कानून प्रतिकूल नहुने गरी, प्रचलित मापदण्ड तथा तो कएको प्रक्रिया पूरा गरेको सुनिश्चित गरी गाउँपालिका क्षेत्र भित्र जो कोहीले पनि कार्यपा लकाको अनुमति लई नर्सरी तथा उद्यान सञ्चालन गर्न सक्नेछन् ।
- (२) गाउँपालिका क्षेत्र भित्र उपदफा (१) बमोजिम सञ्चालन हुने नर्सरी तथा उद्यानको सम्बन्धमा संघीय तथा प्रादेशिक मापदण्डसँग नबाझने गरी सञ्चालन तथा पूर्वाधार मापदण्ड निर्देशिका बनाई लागू गर्नेछ ।
- (३) गाउँपालिका क्षेत्र भित्र उपदफा (१) बमोजिम स्थापना हुने सबै नर्सरी तथा उद्यानहरूको कम्तिमा वर्षको एक पटक तो कए बमोजिम अनिवार्य अनुगमन निरीक्षण गर्नुपर्नेछ ।
४४. खुल्ला क्षेत्र व्यवस्थापन तथा हरियाली प्रवर्द्धन : (१) गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्र भित्र रहेको खुल्ला तथा सार्वजनिक क्षेत्रको संरक्षण, प्रवर्द्धन तथा अभिलेखीकरण गर्नु पर्नेछ ।
- (२) कार्यपा लकाले आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्र रहेको खुल्ला तथा सार्वजनिक क्षेत्रमा प्रचलित कानूनको प्रतिकूल नहुने गरी वृक्षारोपण, सम्भार र व्यवस्थापन गर्न सक्नेछ ।
- (३) खुल्ला तथा सार्वजनिक क्षेत्रको व्यवस्थापन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तो कए बमोजिम हुनेछ ।
४५. नदी कनार, नदी उकास नहर कनार र सडक कनारमा वृक्षारोपण : (१) गाउँपालिका क्षेत्रको नदी कनार, नदी उकास नहर कनार र सडक कनारमा कार्यपा लकाको अनुमति लई वृक्षारोपण गर्न सक्नेछ ।
- (२) कार्यपा लकाले वृक्षारोपण सम्बन्धी मापदण्ड बनाई लागू गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद-६

संस्थागत व्यवस्था

४६. वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण कोषको स्थापना र सञ्चालन : (१) गाउँपालिकामा वातावरण संरक्षण, प्रदूषणको रोकथाम तथा नियन्त्रणका साथै जैविक विविधताको संरक्षण लागि वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण कोषको स्थापना हुनेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा देहायका रकमहरू रहने छन् :
- (क) संघ, प्रदेश सरकारबाट वातावरण संरक्षणका लागि प्राप्त रकम,
- (ख) वार्षिक संघ संस्थाबाट प्राप्त रकम,

(ग) अन्य स्रोतवाट प्राप्त रकम।

(३) वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण कोषको संचालन तो कए बमोजिम हुनेछ।

४७. वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण परिषद गठन गर्न सक्ने : (१) वातावरण, जै वक व वधता र प्राकृतिक स्रोत संरक्षण सम्बन्धी कार्यलाई व्यवस्थित रूपमा कार्यान्वयन गर्न, नीति योजना निर्माण गर्न, व भन्न निकायहरु वीच समन्वय गर्न तथा यस वधेयक अन्तर्गत अनुगमन तथा निरीक्षण गर्न गाउँपा लकामा वातावरण सम्बन्धी वशेषज्ञ सम्मि लत वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण परिषद रहनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको परिषदमा देहाय बमोजिमका अध्यक्ष र सदस्यहरु रहनेछन;

(क) गाउँपा लका अध्यक्ष- अध्यक्ष

(ख) उपाध्यक्ष - सदस्य

(ग) प्रमुख प्रशासकीय अ धकृत- सदस्य

(घ) सामाजिक वकास स मति संयोजक- सदस्य

(ङ) वन, वातावरण तथा वपद व्यवस्थापन स मति संयोजक-सदस्य

(च) वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोतको क्षेत्रमा काम गरेका वज्ञ १ जना-सदस्य

(छ) स्थानीय वा सन्दाहरुमध्ये वन उपभोक्ता स मतिहरुवाट १ जना -सदस्य

(ज) वातावरण शाखा प्रमुख- सदस्य स चव

(३) वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण परिषदको अन्य काम, कर्तव्य तथा अ धकार तो कए बमोजिम हुनेछ।

४८. स मतिहरु गठन गर्न सक्ने : (१) गाउँ कार्यपा लकाले यो वधेयकको उद्देश्य पूर्तिको ला ग सम्बन्धित वषयका वशेषज्ञहरु समेत रहेको व भन्न स मतिहरु गठन गर्न सक्नेछन्।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गठित स मतिहरुको काम, कर्तव्य र अ धकार गाउँ कार्यपा लकाले तो कदिए बमोजिम हुनेछ।

४९. अनुगमन तथा मूल्यांकन : (१) यस वधेयक अन्तर्गत आवश्यक अनुगमन र मूल्यांकन दफा ५८ बमोजिम स्था पत वातावरण तथा जै वक व वधता संरक्षण परिषद वा परिषदले तोकेको निरीक्षण स मतिहरुवाट गर्नेछ।

(२) अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तो कए बमोजिम हुनेछ।

५०. वातावरण संरक्षण योजना तर्जुमा गर्ने : (१) कार्यपा लकाले वातावरण तथा जै वक व वधता संरक्षण योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्नेछ।

(२) कार्यपा लकाले वातावरण संरक्षण योजना तर्जुमा गर्दा वातावरण संरक्षण, जै वक व वधताको संरक्षण र प्रवर्द्धन, दीगो उपयोग र वातावरणीय र जै वक व वधताका स्रोतहरूको परम्परागत र स्थानीय अभ्यासहरूलाई समेत समावेश गर्नुपर्नेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको वातावरण तथा जै वक व वधता संरक्षण योजना बनाउँदा महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबा लका, जेष्ठ नागरिक र आ र्थक रूपमा वपन्न समुदायलाई विशेष प्राथ मकता दिनुपर्नेछ।

(४) वातावरण संरक्षण योजनामा समावेश गर्नुपर्ने वषयवस्तु तो कए बमोजिम हुनेछ।

परिच्छेद-७

कसूर, जरिवाना तथा क्ष तिपूर्ती

५१. कसूर: कसैले देहायको कुनै काम गरेमा यस वधेयक बमोजिम कसूर गरेको मानिनेछ :-

- (क) कार्यपा लकाले तो कदिएको समय र स्थान बाहेक अन्यत्र फोहरमैला निष्काशन गर्ने,
- (ख) कण्टेनर वा फोहरमैला संकलन केन्द्रमा रा खएको फोहरमैला अना धकृत तवरले प्रयोग गर्ने,
- (ग) फोहरमैला संकलन केन्द्रमा रा खएको कण्टेनर तोडफोड गर्ने क्षति पुऱ्याउने, रा खएको स्थानबाट हटाउने वा संकलन केन्द्रमा कुनै नोक्सानी पुऱ्याउने,
- (घ) यस ऐन बमोजिम अनुमति न लई फोहरमैला व्यवस्थापनको कार्य गर्ने,
- (ङ) यस ऐन बमोजिम फोहरमैला व्यवस्थापनको ला ग प्रदान गरिएको अनुमतिपत्रमा उल्ले खत शर्तहरू उल्लङ्घन गर्ने,
- (च) फोहरमैला संकलन केन्द्र, कण्टेनर वा फोहरमैला थुपार्ने ठाउँमा कुनै पनि क समको हानिकारक पदार्थ फाल्ने, राख्ने वा थुपार्ने,
- (छ) घर, कम्पाउण्ड तथा परिसरको फोहरमैला सडक वा अन्य सार्वजनिक स्थानमा राख्ने, फाल्ने वा थुपार्ने,
- (ज) फोहरबाट निस्केको दू षत पानी (लचेट) वा ढल चुहाई अन्य व्य क्तको घर वा जग्गा प्रदू षत गराउने,
- (झ) सडक वा अन्य सार्वजनिक स्थानमा सरसफाई तथा फोहरमैला संकलन गर्न कार्यपा लकाले तोकेको समय वा सफाई गर्दाको समयमा त्यस्तो ठाउँमा कुनै पनि क समको सवारी साधन बिसाउने वा बिसाइ राखेको सवारी साधन हटाउने इन्कार गर्ने,

मरेको वा मारेको पशुपक्षी र सोको लादी, प्वाँख, हड्डी तथा माछाको कत्ला आदि सार्वजनिक स्थल, सडक, गल्ली, चोकमा राख्ने, फाल्ने वा थुपर्ने।

५२. सजाय तथा जरिवाना : (१) फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धमा कसैले देहायको कार्य गरेमा देहाय बमोजिमको सजाय तथा जरिवाना गर्नेछः

- (क) दफा ५१ को खण्ड (क) बमोजिमको कसूर गर्ने व्यक्तिलाई कार्यपा लकाले पहिलो पटक भए पाँच हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना, दोस्रो पटक सोही कसूर गरेमा पाँच हजार रुपैयाँ देखा दश हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना र सोही कसूर तेस्रो वा सोभन्दा बढी पटक गरेमा प्रत्येक पटकको ला ग पन्ध्र हजार रुपैयाँका दरले जरिवाना गरी फोहरमैला उठाउँदा लाग्ने खर्च समेत निजबाट असूल उपर गर्न सक्नेछ ।
- (ख) दफा ५१ को खण्ड (ख) र (झ) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई कार्यपा लकाले पाँच सय रुपैयाँदेखि पाँच हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।
- (ग) दफा ५१ को खण्ड (ग) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई कार्यपा लकाले पन्ध्र हजार रुपैयाँदेखि पचास हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना गरी कण्टेनर वा संकलन केन्द्र व्यवस्थापन गर्न लाग्ने खर्च असूल उपर गर्न सक्नेछ ।
- (घ) दफा ५१ को खण्ड (घ) र (ङ) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई कार्यपा लकाले पन्ध्र हजार रुपैयाँदेखि पचास हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना गरी अनुमति न लएसम्म त्यस्तो कार्य गर्न रोक लगाउनेछ ।
- (ङ) दफा ५१ को खण्ड (च) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई कार्यपा लकाले पाँच हजार रुपैयाँदेखि पन्ध्र हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ र त्यस्तो वस्तु वा पदार्थबाट कुनै क्षति भइसकेको भए त्यस्तो क्षति बापतको रकम समेत कसूरदाताबाट असूल उपर गर्न सक्नेछ ।
- (च) दफा ५१ को खण्ड (छ), (ज) र (द) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई कार्यपा लकाले पाँच हजार रुपैयाँदेखि पन्ध्र हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।
- (छ) दफा ५१ को खण्ड (ञ) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई कार्यपा लकाले तीस हजार रुपैयाँदेखि पचास हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।
- (ज) दफा ५१ को खण्ड (ट), (ठ) र (त) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई कार्यपा लकाले पचास हजार रुपैयाँदेखि एक लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ र सोही कसूर पुनः गरेमा पहिलो पटक गरेको जरिवानाको

दोब्बर जरिवाना गरी प्रच लत कानून बमोजिम अनुमति रद्द गर्नको ला ग सम्बन्धित निकायमा ले ख पठाउन सक्नेछ ।

- (झ) दफा ५१ को खण्ड (ड), (ढ) र (ण) बमोजिमको कसूरलाई प्रच लत संघीय कानून बमोजिम सजाय हुनेछ ।
- (ञ) दफा ५१ को खण्ड (थ) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई सम्बन्धित कार्यपा लकाले प्रत्येक पटक पाँच सय रुपैयाँ जरिवाना गर्न सक्ने छ ।

(२) वातावरण संरक्षण सम्बन्धमा कसैले देहायको कार्य गरेमा कार्यपा लकाले देहाय बमोजिमको जरिवाना गर्नेछः

- (क) सं क्षप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत गराउनु पर्ने प्रस्तावको हकमा त्यस्तो प्रतिवेदन स्वीकृत नगराई वा स्वीकृत प्रतिवेदन वपरीत हुने कार्य गरेमा पाँचलाख रुपैयाँसम्म,
- (ख) प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण प्रतिवेदन स्वीकृत नगराई वा स्वीकृत प्रतिवेदन वपरीत हुने कुनै प्रस्ताव कार्यान्वयन गरेमा पाँच दे ख दशलाख रुपैयाँसम्म ।
- (ग) वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन प्रतिवेदन स्वीकृत नगराई वा स्वीकृत प्रतिवेदन वपरीत हुने कुनै प्रस्ताव कार्यान्वयन गरेमा दश लाखदे ख १५ लाख रुपैयाँसम्म ।

(३) कसैले उपदफा (२) बमोजिमको कार्य गरेमा सम्बन्धित कार्यपा लकाले तुरुन्त रोकी वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत नगराएमा यस वधेयक बमोजिम त्यस्तो प्रतिवेदन स्वीकृत गराउन र त्यस्तो प्रतिवेदन कार्य भएकोमा सो कार्यलाई सुधार गर्न आदेश दिनेछ र यसरी दिइएको आदेश बमोजिम गर्नु सम्बन्धित व्य क्त वा संस्थाको कर्तव्य हुनेछ । यसरी दिइएको आदेश बमोजिम कार्य नभएमा कार्यपा लकाले उपदफा (१) बमोजिम गरिएको जरिवानाको दोब्बर जरिवाना गर्नेछ ।

(४) उपदफा (२) मा उल्ले खत वषय बाहेक कसैले यो वधेयक वा यस वधेयक अन्तर्गत बनेको नियम, निर्दे शका, कार्य व ध वा मापदण्ड वपरीतका कुनै कार्य गरेमा कार्यपा लकाले त्यस्तो कार्य गर्न बन्देज लगाई तीन लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना गरी दुई महिना भत्र यो वधेयक वा यस वधेयक बमोजिम बनेको नियम, निर्दे शका, कार्य व ध वा मापदण्ड बमोजिमको कार्य गर्न आदेश दिन सक्नेछ । यसरी दिएको आदेश बमोजिम कार्य नभएमा यस उपदफा बमोजिम गरिएको जरिवानाको दोब्बर जरिवाना लाग्नेछ ।

(५) उपदफा (३) वा (४) बमोजिम दिएको आदेश बमोजिमको कार्य नभएमा त्यस्तो कार्यमा बन्देज लगाइनेछ र त्यस्तो व्यक्त वा संस्थालाई कालोसूचीमा राख्ने सम्बन्धमा आवश्यक कारबाही गर्न कार्यपालकाले सफारिस सहित संघ र प्रदेश सरकारमा पठाउनु पर्नेछ ।

(६) यस दफा बमोजिम जरिवाना गर्नु अघि जरिवाना गर्न लागेको व्यक्त वा संस्था वा आयोजनालाई सफाइ पेश गर्ने मना सब मौका दिनु पर्नेछ ।

५३. क्षतिपूर्ति : (१) कसैले यो वधेयक वा यस वधेयक अन्तर्गत बनेको नियम, निर्देशक वा मापदण्ड वपरीत प्रदूषण गरेको वा जो खमपूर्ण फोहर निष्कासन गरेको वा कुनै दुर्घटनाजन्य प्रदूषणका कारणबाट कुनै व्यक्त वा संस्थालाई कुनै हानी नोक्सानी पुग्न गएमा त्यस्तो कार्यबाट पीडित व्यक्त वा संस्थाले आफूलाई पुग्न गएको क्षति बापत कार्यपालकाले वा तो कएको निकायबाट क्षतिपूर्ति भराई पाउन निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम परेको निवेदन सम्बन्धमा छानबिन तथा जाँचबुझ गर्दा निवेदकलाई हानी नोक्सानी भएको ठहरेमा क्षतिको यकिन गरी त्यसरी हानी नोक्सानी पुऱ्याउने व्यक्त, संस्था वा प्रस्तावकबाट पीडितलाई मना सब क्षतिपूर्ति भराई दिनु पर्नेछ ।

(३) गाउँपालिकाको कुनै निकाय वा गाउँपालिकाको स्वा मत्व र नियन्त्रणमा रहेको संस्थाले प्रदूषण गरी क्षति पुगेको वषयमा परेको निवेदन सम्बन्धमा छानबिन गर्न कार्यपालकाले मनोनयन गरेको तीन जना वरज रहेको समिति गठन हुनेछ र सो समितिको सफारिसको आधारमा उपदफा (२) वा (३) बमोजिम क्षतिपूर्ति भराई दिनु पर्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्ने आधार र अन्य व्यवस्था तो कए बमोजिम हुनेछ ।

५४. निवेदन दिन सक्ने : (१) कसैले यस वधेयक वपरीत वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदेन स्वीकृत नगराई वा स्वीकृत प्रतिवेदन वपरीत हुने गरी प्रस्ताव कार्यान्वयन गरेमा वा यस वधेयक वपरीत हुने कार्य गरेमा वा गर्न लागेमा कार्यपालकाले वा कार्यपालकाले तोकेको अधिकारी समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।

५५. पुनरावेदन : (१) दफा ५२ बमोजिम भएको जरिवाना उपर चर्त नबुझ्ने पक्षले उक्त जरिवाना उपर सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पैतिस दिन भन्नु पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

(२) दफा ५३ बमोजिम क्षतिपूर्ति निर्धारण सम्बन्धमा भएको निर्णय उपर चर्त नबुझ्ने पक्षले पैतिस दिन भन्नु सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ ।

५६. सहु लयत तथा सु वधा प्रदान गर्न सक्ने : वातावरण तथा जै वक व वधता संरक्षणमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने कुनै उद्योग, व्यवसाय, प्र व ध वा प्र क्रयालाई प्रोत्साहित गर्न कानून बमोजिम प्रदान गरिएको सहु लयत तथा सु वधाको अतिरिक्त गाउँपालिकाले स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरि सहु लयत तथा सु वधा प्रदान गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद- ८

व वध

५७. ढुङ्गा, गटि, वालुवा, माटोको उत्खनन, संकलन, उपयोग, वक्री तथा वतरण सम्बन्धमा : (१) गाउँपा लका क्षेत्रा धकार भत्र रहेका ढुङ्गा, गटि, वालुवा, स्लेट तथा माटोको उत्खनन, संकलन, उपयोग, बि क्र तथा वतरण सम्बन्धमा संघीय तथा प्रदेश कानून वपरित नहुने गरी गाउँपा लकाले आफ्नो छुट्टै कानून जारी गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपदफा(१)बमोजिमको कानूनको अधीनमा रही गाउँपा लकाले आफ्नो छुट्टै मापदण्ड र कार्य व ध बनाउन सक्नेछ।
५८. भू-उपयोग योजना र भू म व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन : संघीय तथा प्रदेश कानूनको अ धनमा रही गाउँपा लकाले स्थानीय तहको भू-उपयोग योजना र भू म व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।
५९. समन्वय र सहजीकरण गर्ने : वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण सम्बन्धि रा ष्ट्र्य तथा प्रादे शक अ भयानमा गाउँपा लकाले आवश्यक समन्वय तथा सहयोग गर्नेछ।
६०. सर्वेक्षण : कार्यपा लकाले आफ्नो क्षेत्रमा रहेको वातावरणीय तथा जै वक व वधताको वस्तुस्थिति बुझ्न तथा य कन गर्न आव धक रुपमा तो कए बमोजिमको ढाँचामा वातावरणीय तथा जै वक व वधता सर्वेक्षण गर्न सक्नेछ ।
६१. गुनासो व्यवस्थापन : कार्यपा लकाले वातावरण, वातावरण संरक्षण तथा जै वक व वधता सम्बन्धित गुनासो र उजुरीको संकलन गर्ने र त्यसको सम्बोधनको ला ग एक अ धकारी तोक्न सक्नेछ ।
६२. परामर्श लन सक्ने : गाउँसभा ,कार्यपा लका वा वातावरण शाखा (इकाई) ले यस वधेयकको कार्यान्वयनको ला ग सम्बन्धित वषयका वज्ञसँग सल्लाह र परामर्श लन सक्नेछ।
६३. अ धकार प्रत्यायोजन गर्न सक्ने : कार्यपा लकाले यस वधेयक अन्तर्गत तो कएका जिम्मेवारी तथा अ धकार वातावरण शाखा (इकाई) मा प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।
६४. प्रच लत कानून बमोजिम हुने : यस वधेयकमा ले खए जति कुरामा यसै वधेयक बमोजिम र अन्यमा प्रच लत कानून बमोजिम हुनेछ।
६५. नियम बनाउन सक्ने : यस वधेयकको कार्यान्वयनको ला ग कार्यपा लकाले आवश्यक नियम बनाउन सक्नेछ र त्यस्तो नियम गाउँपा लकाको स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशन पश्चात लागू हुनेछ ।
६६. मापदण्ड, निर्दे शका र कार्य व ध बनाउन सक्ने : यस वधेयकको कार्यान्वयनको ला ग कार्यपा लकाले आवश्यक मापदण्ड, निर्दे शका तथा कार्य व ध बनाउन सक्नेछ ।

